

**ВИЯВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І КРИТЕРІЇВ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ
НАВЧАННЯ**

А.Ю.Заболоцький,

директор центра дистанційного навчання

Університету «КРОК» м. Київ

У статті розглянуто теоретичний та практичний досвід виявлення педагогічних умов і критеріїв розвитку пізнавальної діяльності студентів дистанційної форми навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, технології дистанційного навчання, дистанційне навчання в Україні.

Актуальність. Входження України до європейського освітнього простору передбачає розв'язання нових завдань, що пов'язані з реформуванням освіти. Розвиток ринкових відносин в Україні посилює конкурентні вимоги до всіх сфер суспільного життя, зокрема в сфері вищої освіти. Сьогодні вищі навчальні заклади зіткнулися з низкою проблем, пов'язаних з економічною кризою та посиленням конкуренції між ВНЗ. Адаптація українських вищій навчальних закладів до нових умов розвитку інформаційного суспільства вимагає впровадження ефективних процесів управління, пов'язаних з підприємницьким ініціативами та інноваційними рішеннями.

Метою статті є обґрунтування пріоритетних педагогічних умов і критеріїв розвитку пізнавальної активності студентів дистанційної форми навчання.

Виклад основного матеріалу.

Під “дистанційним навчанням” В. Ю. Биков та В. М. Кухаренко розуміють форму організації навчального процесу, за якої її активні учасники (об’єкт і суб’єкт навчання) досягають цілей навчання, здійснюючи навчальну взаємодію принципово й переважно екстериторіально (тобто на відстані, яка не дозволяє і не передбачає безпосередньо навчальну взаємодію учасників віч-на-віч інакше, ніж коли учасники територіально перебувають поза межами можливої безпосередньої навчальної взаємодії та коли в процесі навчання їхня особиста присутність у певних навчальних приміщеннях навчального закладу не є обов’язковою) [1].

Аналіз теорії та практики з досліджуваної проблеми дозволив визначити пізнавальну активність як властивість особистості, яке реалізується в навчальній діяльності. В педагогічному контексті це означає, що визначення пізнавальної активності як властивості особистості доцільно розглядати з точки зору системного підходу. Такий підхід дозволяє використовувати стосовно пізнавальної активності загальноприйнятую характеристику педагогічної системи як сукупності "взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, цілеспрямованого і навмисного педагогічного впливу на формування особистості із заданими властивостями" [2]. Це обумовлюється тим, що педагогічні процеси залежать від багатьох чинників, вагоме значення серед яких має пізнавальна активність як система, в якій здійснюється спільна діяльність колективу педагогів і студентів дистанційної форми навчання, спрямованої на досягнення цілей навчання.

Використання системного підходу при дослідженні певних явищ, процесів і категорій передбачає визначення мети, цілей, засобів, методів

Постановки мети виступає як основний критерій відбору всіх засобів і методів організації освітнього процесу. При аналізі мети як об'єкта дослідження і вивчення, прийнято виходити з ряду положень філософського характеру:

- передбачення результатів діяльності;
- існування тісного взаємозв'язку із засобами;
- поєднання результату і процесу;
- орієнтація на людський фактор, що визначає спосіб і характер дій людини.

Сучасні вимоги, що ставляться до формулювання мети з боку управління, педагогіки і психології передбачають дотримання таких умов:

- мета повинна мати об'єктивне відображення в засобах досягнення необхідного результату і здійснювати вплив на діяльність студентів дистанційної форми навчання та викладачів;
- мета повинна мати точне трактування;
- мета повинна бути зрозуміла для всіх учасників педагогічного процесу;
- мета повинна деталізувати спільну мету і включати загальний спосіб (метод, алгоритм) її досягнення.

Головною вимогою до постановки цілей пізнавальної активності є визначення видів діяльності, в якій проектується результат досягнення мети, що дозволить виконати властиві їй дидактичні функції.

Кінцеві цілі організації навчальної діяльності визначаються потребами суспільства та соціальним замовленням. Цілі задаються через точне вказівку кінцевого стану керованого об'єкта у вигляді перерахованих конкретних ознак. Створення оптимальних для навчання умов дозволяють студенту дистанційної форми навчання відтворювати отримані знання й навички в практичній діяльності. Тобто зростання пізнавальної активності для студентів дистанційної форми навчання є одним із важливих результатів навчальної діяльності.

Враховуючи те, що пізнавальна активність як властивість особистості реалізується в навчальній діяльності, то найбільш об'єктивні дані про рівень її розвитку можна отримати при детальному вивченні даної властивості в навчальній діяльності студентів дистанційної форми навчання. Встановити це можливо за допомогою діагностики рівня сформованості у студентів навчальних вмінь. До того ж, організація навчальної діяльності сприяє розвитку пізнавальних процесів: уваги, пам'яті, мислення. Вони є ядром пізнавальної активності студентів та посилюють сприйняття нового знання, розуміння, запам'ятовування навчального матеріалу, допомагаючи краще засвоїти складну систему знань під час навчання. Це обумовлює важливість діагностики пізнавальної сфери для студентів дистанційної форми навчання.

Потреби особистості формують основу інтелектуальної цілеспрямованої діяльності людини, в тому числі і навчальної, і одночасно є джерелом активності особистості. Задоволення потреб пов'язано з мотивами, які спонукають людину до діяльності і стають формою прояву потреб.

Саме потреби і мотиви визначають пошуковий, творчий характер навчальної діяльності. Тому при дослідженні рівня розвитку пізнавальної потреби важливим є вивчення характеру мотиву. Це допоможе виявити ставлення студентів дистанційної форми навчання до навчання в цілому.

Баєва І. А. розуміє навчальну діяльність як процес сумісної, сукупної діяльності всіх його учасників: студентів дистанційної форми навчання та педагогів [3]. У сучасній школі цей процес носить особистісний характер, вимагаючи від викладача не тільки досконалого знання об'єкта своєї професійної діяльності та вміння вільно орієнтуватися в різних ситуаціях, що виникають під час навчання, уникаючи психоемоційних перевантажень, що призводять до психосоматичних розладів здоров'я. Стан тривожності і депресії, обумовлене невмінням долати конфліктні і стресові ситуації призводить до зниження пізнавальної активності, заважаючи самореалізації особистості студентів дистанційної форми навчання. Це веде до зниження якості отриманої освіти та зниження їх корисності.

Отже, пізнавальну активність доцільно розглядати як властивість особистості студентів дистанційної форми навчання, що реалізується в навчальній діяльності і характеризується ставленням студентів до навчання, його прагненням опанувати різними способами пізнання, мобілізацією вольових зусиль на подолання труднощів у навчанні і досягнення поставленої мети.

В момент активного пізнання студент дистанційної форми навчання ставить нові питання до змісту вивченого матеріалу, формулює проблему, наполегливо шукає способи її вирішення. Тому передумовою вибору критеріїв розвитку пізнавальної активності на старших курсах є зміна власного досвіду студентів дистанційної форми навчання. Отже, перетворюючи об'єкт пізнання, студент дистанційної форми навчання змінюється сам.

До основних критеріїв пізнавальної активності можна віднести наступні показники:

1. Критерій рівня розвитку вибірковості уваги. Цей критерій має важливе значення для визначення рівня розвитку пізнавальної активності, так як мова йде про застосування морально-вольових зусиль студентами дистанційної форми навчання у навчальній діяльності.

2. Критерій співвідношення рівня розвитку логічної і механічної пам'яті. Вибір даного критерію обумовлюється тим, що зниження ролі механічної пам'яті у навчальній діяльності і збільшення логічного запам'ятовування досліджуваного навчального матеріалу у студентів дистанційної форми навчання сприяє ефективному розвитку пізнавальної активності на старших курсах.

Слід враховувати, що провідна роль в засвоєнні знань для студентів дистанційної форми навчання належить логічній пам'яті. Логічна пам'ять заснована на встановленні смислових зв'язків в процесі запам'ятовування інформації, тому від рівня її розвитку залежить наскільки осмислено студент дистанційної форми навчання буде сприймати досліджуваний матеріал. На

відміну від логічної, механічна пам'ять заснована на дослівному, багаторазовому повторенні навчального матеріалу.

Студент дистанційної форми навчання витрачає багато зусиль, щоб засвоїти програму, але результати виявляються низькими, так як механічне повторення не призводить до стійкого довготривалого запам'ятовування та вміння використовувати набуті знання в практичній діяльності.

3. Критерій рівня розвитку абстрактного мислення має важливе значення для визначення рівня розвитку пізнавальної активності, так як добре розвинене абстрактне мислення дозволяє студентам дистанційної форми навчання ефективно здійснювати сукупність всіх розумових операцій: спілкування, аналіз, синтез.

4. Критерій рівня розвитку інтенсивності пізнавальної потреби. Вагома роль даного критерію визначається тим, що пізнавальні потреби є формою інтелектуальної активності особистості студентів дистанційної форми навчання в навчальному процесі.

5. Критерій рівень інтенсивності розвитку пізнавальних мотивів.

Пізнавальний мотив має прямий вплив на характер навчальної діяльності студентів дистанційної форми навчання та прискорює розвиток пізнавальної активності як властивості особистості студентів дистанційної форми навчання, що реалізується в цій діяльності. Від стійкості пізнавального мотиву залежить кінцевий результат навчання: глибина і міцність знань.

6. Критерій сформованості загальнонавчальних умінь дозволяє визначити готовність студентів дистанційної форми навчання до інтенсивної пізнавальної діяльності.

7. Критерій вміння студентів дистанційної форми навчання аналізувати свій психологічний стан і керувати ним. [4]

Вибір даного критерію посилюється значення розвитку вмінь зняти психічну пригніченість, пригнітити негативні емоції, гнів, роздратування, підвищену тривожність, агресію, сприяє становленню інтелектуальної та емоційно-вольової сфер особистості студентів дистанційної форми навчання,

прискорює процес розвитку пізнавальної активності під час навчальної діяльності.

Таким чином, в основі діагностики пізнавальної активності студентів дистанційної форми навчання старших курсів лежить системний підхід, які робить можливим виявлення рівня розвитку пізнавальної активності і визначає їх ставлення до навчальної діяльності в цілому.

Наступним етапом є визначення умов, що забезпечують ефективний розвиток пізнавальної активності. Будь-яке завдання, як мета конкретної діяльності, дається у визначенні певних умов і вимагає для свого рішення застосування адекватних до цих умов засобів: коштів, форм організації, методів.

В історії педагогіки існували діаметрально протилежні концепції, які можуть бути покладені в основу аналізу умов, що підвищують ефективність пізнавальної активності. Заслужує на увагу позиція С.Л. Рубінштейна[5]., який розглядав навчання не як процес впливу викладача на студента дистанційної форми навчання, а як спільне дослідження, що проводиться викладачем і студентом. Дотримуючись цієї точки зору, ми вважаємо, що управління навчальною діяльністю повинно бути направлено на можливо більш повну реалізацію студента як особистості в навчальній діяльності. Це вимагає дотримання відповідних умов.

З урахуванням характеристики пізнавальної активності як властивості особистості, що реалізується студентом в навчальній діяльності, ефективним для подальшого дослідження є проведення анкетування. Для проведення експертної оцінки доцільно сформулювати групу незалежних експертів, до якої увійшли адміністрація: керівники Університету економіки і права «КРОК», співробітники, студенти дистанційної форми навчання (49 осіб). Ключовим питанням дослідження є виявлення педагогічних умов для досягнення можливості повною мірою розвинути пізнавальну активність у студентів дистанційної форми навчання Вищого навчального закладу. Відповідь на таке питання дозволило конкретизувати педагогічні умови, виділивши найбільш

важливі, пов'язані з організацією процесу розвитку пізнавальної активності у дистанційному навчанні. В якості базової педагогічної умови є об'єднання функцій структурних компонентів, спрямованих на успішну реалізацію в навчальній діяльності механізму розвитку пізнавальної активності.

Ефективність розвитку пізнавальної активності у дистанційному навчанні багато в чому залежить від психолого-педагогічної компетенції викладача, знання про рівень сформованості у студентів дистанційної форми навчання загальних навчальних умінь і навичок. У зв'язку з цим механізм розвитку пізнавальної активності ми розглядаємо як систему взаємозв'язаних етапів: діагностичного, організаційного та управлінського, що визначають порядок послідовності дій педагогічного колективу, спрямованих на ефективне здійснення в навчальній діяльності розвитку пізнавальної активності як властивості особистості. Це і визначило принципову схему механізму пізнавальної активності.

Перший етап – діагностико-прогностичний дозволяє не тільки виявити початковий рівень розвитку пізнавальної активності на старших курсах, виділяючи на основі індивідуально-психологічних особливостей особистості студента дистанційної форми навчання ступінь його готовності до активної навчальної діяльності та ставлення до навчання в цілому. Це дає можливість здійснити прогнозування очікуваного результату при організації процесу розвитку пізнавальної активності як властивості особистості.

Це дозволяє органічно перейти до реалізації другого етапу механізму розвитку пізнавальної активності, який не тільки забезпечує поєднання зусиль педагогів на досягнення єдиної мети, але і дозволяє студенту самому керувати процесом розвитку пізнавальної активності. Учитель, розподіляє навчальний матеріал, навчальні завдання і тим самим з великою або меншою деталізацією стимулює активізацію студентів у навчальній діяльності. Відбувається передача керуючих функцій процесу розвитку пізнавальної активності студентів дистанційної форми навчання, який реалізується шляхом вибору рівня завдань, темпу роботи, ступеня самостійності.

Середній показник розвитку пізнавальної активності як властивості особистості, що реалізується в навчальній діяльності, ми визначали, підсумувавши індивідуальні показники для кожного студента дистанційної форми навчання і розділивши їх на кількість студентів, які беруть участь в експерименті.

ВИСНОВКИ

Таким чином, організація навчальної діяльності з урахуванням реалізації механізму розвитку пізнавальної активності активізує перехід управління процесом розвитку пізнавальної активності в самоврядування.

Узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити наступні висновки:

1. Результати аналізу психолого-педагогічних умов, забезпечують ефективну організацію процесу розвитку пізнавальної активності на старших курсах університету. Провідними умовами можна визначити координацію зусиль всього педагогічного колективу, спрямованих на реалізацію в навчальній діяльності механізму розвитку пізнавальної активності; спрямованість змісту освіти в його інваріантної, варіативної і індивідуальної складової на формування у студента дистанційної форми навчання потреби в пошуковій активності, інтелектуальній творчості, самореалізації в навчальній діяльності; профілактика дезадаптаційного стану студентів.

2. Впровадження виділених психолого-педагогічних умов в практику сприятиме зростанню досягнень студентів дистанційної форми навчання високих результатів розвитку пізнавальної активності

Література.

1. Технологія розробки дистанційного курсу: навчальний посібник / [Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. та ін.], за ред. В. Ю. Бикова, В. М. Кухаренка – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.

2. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. / Н.П. Наволокова. – Харків.: Вид. група «Основа» – 2009.– 220 с.

3. Богданова А. В. Состав и условия формирования информационно-коммуникативной компетентности у студентов педагогических специальностей //Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2010. – №. 4.

4. Баева И. А. и др. Педагогическая психология. – 1995.

5. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности //Вопросы психологии. – 1986. – Т. 986. – С. 101-108.

В статье рассмотрены теоретический и практический опыт выявления педагогических условий и критериев развития познавательной деятельности студентов дистанционной формы обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, технологии дистанционного обучения, дистанционное обучение в Украине

The article deals with theoretical and practical experience identifying pedagogical conditions and criteria of learning of students distance learning.

Keywords: distance learning, distance education technology, distance learning in Ukraine